

ДВІ КОНЦЕПЦІЇ ГІДНОСТІ: ПРО ЗАНЕПАД СВОБОДИ ВОЛІ У ПРАВІІ

I. Встановлення ціни людського життя й отримання вигідної угоди

У своїй книзі “Що не можна купити за гроші” Майкл Сендел навів низку переконливих прикладів, які показують, що сьогодні майже все виставлено на продаж.² Якщо хтось дуже хоче, він може придбати право на імміграцію до Сполучених Штатів за 500 000 доларів США, послуги індійської сурогатної матері для виношування дитини коштують 6 250 доларів, доступ до автомобільної смуги для самостійної їзди – 8 доларів. Можна не тільки купити майже все, але й заробити гроші досить незвичними способами. Можна, наприклад, служити піддослідним кроликом для перевірки безпеки ліків – 7 500 доларів, стояти в черзі замість інших людей на Капітолійському пагорбі, оскільки деякі лобісти не бажають робити це самі, – 15–25 доларів на годину, або купувати страхування життя незнайомих людей і потенційно розбагатіти, якщо пощастить, зробивши ставку на нещастя інших.

Такий стан речей надає абсолютно нового значення тому, що одного разу сказав римський диктатор Аппій Клавдій Цек: “*faber est suae quisque fortunae*,” що значить “кожна людина є ковалем свого щастя” (“Промова до Цезаря про державу,” I.2). Насправді, можна стати ковалем свого щастя, здаючи в оренду місце на своєму лобі для

* Осбйорн Мелкевік, ад'юнкт-професор кафедри політичних досліджень Університету Квінз (Кінгстон, Канада).

Åsbjørn Melkevik, Adjunct Professor at the Department of Political Studies, Queen's University (Kingston, Canada).

e-mail: asbjorn.melkevik@queensu.ca

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9854-0501>

Б'ярн Мелкевік, постійний професор юридичного факультету Університету Лавал (Квебек, Канада).

Bjarne Melkevik, Tenure professor at the Faculty of Law, Laval University (Quebec, Canada).

e-mail: bjarne.melkevik@fd.ulaval.ca

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4299-546X>

¹ Перша публікація статті: Åsbjørn Melkevik and Bjarne Melkevik, “Two Concepts of Dignity: On the Decay of Agency in Law,” in *The Inherence of Human Dignity. Vol. 1. Foundations of Human Dignity*, eds. Angus J. L. Menuge and Barry W. Bussey (London, Anthem Press, 2021), 133–47. Переклад з англійської Сергія Прийми, редагування Наталії Сатохіної.

² Michael Sandel, *What Money Can't Buy* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2012), 3–5.

розміщення комерційної реклами або показуючи себе в деяких “реаліті-шоу.” Це, звичайно, не той спосіб накопичення багатства, що якийсь римський меритократ міг би собі уявити як належний спосіб збагачення. Можна подумати, що такі явища є проблематичними, особливо коли ми ставимо ціну не лише на деякі незвичні види діяльності, але й на людські життя. Хтось може стверджувати, що це могло б завести надто далеко. Це суперечило б нашому розумінню людської гідності, слідуючи Канту.

Іммануїл Кант справді сказав нам, що “все має або ціну, або гідність. Все, що має ціну, може бути замінено чимось іншим, його еквівалентом; з іншого боку, все, що стоїть вище за всяку ціну і тому не допускає еквівалента, має гідність.”³ Те, що людину слід поважати заради неї самої, є наріжним каменем наших сучасних суспільств, закріпленим у наших законах і конституціях. Таке поняття гідності ми можемо знайти, наприклад, у Загальній декларації прав людини. Хоча можна проводити відмінність між різними тлумаченнями людської гідності, основна ідея, згідно з Кантом, полягає в тому, що люди мають деякі істотні “безцінні” атрибути, скажімо, свою свободу, які пов’язані з обов’язками, найважливішим з яких є обов’язок перед собою.⁴

Таким чином, поняття гідності було, принаймні традиційно, продовженням тієї ідеї епохи Просвітництва, що люди є носіями природних, невід’ємних прав. Проте цей висновок, як можна подумати, суперечить тому, як люди діють у наших ринкових суспільствах сьогодні. Як зауважили Майкл Дженсен і Вільям Меклінг, “ми всі маємо ціну,” тобто “подобається нам це чи ні, індивіди готові пожертвувати невеликою частиною майже всього, чого тільки можна забажати, навіть репутацією чи мораллю, за достатньо велику кількість інших бажаних речей; і ці речі не обов’язково мають бути грошима чи взагалі матеріальними благами.”⁵ Таким чином, ми стикаємося з парадоксом – хоча кантівська концепція людської гідності й закріплена в наших сучасних конституціях, однак видається, що вона знаходиться під загрозою через наш сучасний спосіб життя. Можна подумати, що в ринкових суспільствах люди встановлюють ціну на те, що в іншому випадку мало б бути безцінним, – наприклад, на свою свободу волі або на свою моральну, фізичну чи психологічну цілісність.

У нашій статті досліджується цей парадокс і показується, чому він не такий проблематичний, як здається на перший погляд. На нашу думку, справжня проблема полягає в іншому. Ми скоріше маємо бути стурбовані тим, як уявна підтримка гідності призвела до певного занепаду свободи волі в праві. Точніше кажучи, ми розглянемо дві теорії гідності, а саме “теорію гідності, засновану на свободі волі,” коріння якої йде від Канта, і “теорію гідності, засновану на добробуті,” яку нещодавно відстоював Алан Джевїрт. Сучасний перехід від першої до останньої, як ми стверджуємо, є проблема-

³ Immanuel Kant, *Grounding for the Metaphysics of Morals*, trans. James W. Elligton (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1993), 40.

⁴ Oliver Sensen, “Kant on Human Dignity Reconsidered,” *Kant-Studien* 106, no. 1 (2015): 125.

⁵ Michael Jensen and William Meckling, “The Nature of Man,” *Journal of Applied Corporate Finance* 7, no. 2 (1994): 10.

тичним, по-перше, оскільки він є проявом занепаду свободи волі в наших правових системах, і, по-друге, тому що добробутна теорія гідності часто прирікає на поразку сама себе, завдаючи шкоди добробуту найбільш знедолених і знижуючи загальний добробут суспільства. Намагаючись примирити ринкові суспільства з людською гідністю, ми створили проблему, якої раніше не існувало. Тобто ми відійшли від теоретичного ядра гідності, яким була свобода волі, щоб створити ілюзію гідності як добробуту, наприклад, нав'язуючи деякі закони, що обмежують свободу, у сфері праці.

Відповідно, ми доводимо дві окремі тези: по-перше, ми повинні повернутися до теорії гідності, що заснована на свободі волі, і, по-друге, ми повинні максимально обмежити використання поняття гідності в наших правових системах. Тобто, на нашу думку, гідність має бути головним чином філософським поняттям, а не юридичним. Утім, з огляду на те, що філософи права хочуть використовувати це поняття, воно має вказувати на межі застосування публічного права на користь права приватного. Це, на жаль, суперечить тому, що ми спостерігали в останні десятиліття, коли сфера застосування публічного права постійно розширювалась. Ми починаємо (II) з дослідження деяких проблемних кейсів, показуючи, як ринки регулярно виступають проти цінності гідності. Після цього ми (III) виділимо чотири теорії гідності. Це дозволить нам (IV) висувати аргументи на користь теорії гідності, заснованої на свободі волі, та побачити, як вона пов'язана з антиноміанізмом, який робить людей законодавцями для самих себе. Зрештою, (V) ми доводимо, що роль гідності має бути значно зменшена в наших правових системах.

II. Дякуємо вам за паління – як ми встановлюємо ціну на людські життя

Дозвольте нам почати з деяких кейсів з тютюнової промисловості. Нещодавній огляд, який об'єднав дані Всесвітньої організації охорони здоров'я, Управління ООН з наркотиків і злочинності та Інституту показників і оцінки здоров'я, дослідив вплив алкоголю, тютюну та заборонених наркотиків на добробут людей.⁶ Згідно із Всесвітньою організацією охорони здоров'я добробут вимірювався шляхом розрахунку втрачених через інвалідність років життя (Disability-Adjusted Life Year – DALY), де один DALY можна розглядати як один втрачений рік “здорового життя.” Незважаючи на високу вартість заборонених наркотиків в перерахунку на людські життя, тютюн і алкоголь все ще займають перші місця. У 2015 році тютюн коштував світу 170,9 мільйонів DALY, алкоголь – 85 мільйонів DALY, а заборонені наркотики – 27,8 мільйонів DALY.

Методологія проста – добробут вимірюється тим, скільки здорового життя було втрачено, при цьому не встановлюється грошова оцінка будь-якої конкретної особи чи стану. Звичайно, це не те, як ми зазвичай діємо – прийнято приписувати різні грошові оцінки різним людям із різними умовами чи соціальним походженням. Наскільки б проблематично це не було для нашої сучасної відданості моральній рівності, деякі індивіди

⁶ Amy Peacock et al., “Global Statistics on Alcohol, Tobacco, and Illicit Drugs Use: 2017 Status Report,” *Addiction* 113 (2018): 1905–26.

варті більшого. Типовим прикладом може бути вартість, яку страхові компанії можуть встановлювати для людей, що подорожують автомобілем або літаком – для останніх вона набагато вища. У цьому розділі показано, наскільки такі відмінності в оцінюванні життя можуть бути проблематичними, оскільки ми зобов'язані дотримуватися гідності в наших правових системах. Однак це не так проблематично, як можна було б подумати.

Розглянемо дослідження Philip Morris CR a.s., яке було доручене Артуру Д. Літлу в Чехії.⁷ Після витоку інформації у 2001 році цей кейс залишається одним із найбільш парадигматичних кейсів аргументу “вигоди від смерті.” Як стверджує дослідження, на кожному курці держава економить гроші.

Таблиця 1. Баланс публічних доходів і видатків у дослідженні Philip Morris

Доходи		Видатки
Прямі	Непрямі	
Акцизний збір	Економія витрат на охорону здоров'я	Збільшення витрат на охорону здоров'я
Податок на додану вартість	Економія на пенсійних виплатах	Податок на втрачений прибуток
Податок на прибуток підприємств	Економія на будинках для людей похилого віку	Видатки, пов'язані з прогулами
Митний збір		Витрати на пожежі, спричинені курінням
		\$403 million
\$522 мільйони	\$31 мільйон	

Якщо більш точно, то куріння обходиться бюджету Чеської Республіки в 15 647 мільйонів чеських крон на рік, тобто 403 мільйони доларів, у той час як воно приносить 20 270 мільйонів чеських крон податків, тобто 522 мільйони доларів, а також додаткові 1 192 мільйонів чеських крон, тобто 31 мільйон доларів, непрямой економії. У підсумку, тютюнопаління приносить вигоду Чеській Республіці, оскільки загальний баланс публічних доходів і видатків від куріння у 1999 році становив 5 815 мільйонів чеських крон, тобто 150 мільйонів доларів. Померти молодим добре для бюджету. “Кампанія за дітей, вільних від тютюну” (2002) досить добре узагальнила аргументи цього звіту:

Аргумент “вигоди від смерті” означає, що уряди не повинні інвестувати в нові зусилля щодо зменшення куріння та іншого вживання тютюну, оскільки дешевше дозволити людям померти від куріння та іншого вживання тютюну, ніж оплачувати нові витрати, спричинені тим, що більше людей живуть довше, тому що кидають вживати тютюн або ніколи не починають.⁸

⁷ Див.: Zosia Kmietowicz, “Tobacco Company Claims That Smokers Help the Economy,” *British Medical Journal* 323, no. 7305 (2001): 126.

⁸ Campaign for Tobacco-Free Kids, *Immortality and Inaccuracy of the Death Benefit Argument*, Washington DC, www.tobaccofreekids.org.

Такий аргумент відстоював, наприклад, Вільям К. Віскузі: “Деякі фінансові наслідки, пов’язані з курінням, збільшують витрати держав; інші страхові ефекти зменшують витрати державного бюджету. Головне – є ці чисті страхові наслідки позитивними чи негативними.”⁹ За словами Віскузі, наслідки є позитивними. У Сполучених Штатах, якщо ігнорувати акцизні збори, які сплачують курці, кожна пачка сигарет приносить чисту економію в розмірі 0,32 долара, а якщо не ігнорувати, то ця цифра підскочить до 0,85 долара. Іншими словами, сигарети самофінансуються, оскільки прибуток від них перевищує більш високі витрати на медичне обслуговування, які вони спричиняють.

Як і слід було очікувати, такий аргумент зустрів категоричним осудом, і численні критики швидко розібрали звіт на економічну, політичну й етичну частини. З економічної точки зору, основне припущення дослідження є некоректним. Якби курці кинули палити, вони б просто купили інші товари на ті гроші, які б витратили на тютюнові вироби. Ці інші речі також оподатковувалися б, хоча, ймовірно, вони не спричинили б таких самих шкідливих наслідків. Замість того, щоб заощадити 150 мільйонів доларів на рік на момент дослідження, – стверджував дехто, – куріння витягло приблизно 373 мільйони доларів із річного бюджету Чеської Республіки.¹⁰

З політичного боку, це хрестоматійний кейс помилки Макнамари, у якому рішення виправдовувалось виключно деякими кількісними спостереженнями, ігноруючи всі інші релевантні фактори. Міністр оборони Сполучених Штатів Роберт Макнамара припустився такої помилки, коли оцінював успіх війни у В’єтнамі за кількістю загиблих ворогів, ігноруючи при цьому деякі інші фактори, однаково важливі для перемоги у війні.

З етичної точки зору дослідження суперечить нашим ліберальним цінностям, особливо гідності. Дайян Файнштейн, сенатор Сполучених Штатів, зазначила, що “Філіп Морріс добряче перетнув межу пристойності та ще раз продемонстрував, що веде бізнес у спосіб, повністю відірваний від будь-якого розуміння правильного та неправильного.”¹¹ Дійсно, за умови, що ми дбаємо про гідність, це дослідження показує, чого нам не слід робити.

Тим не менш, легко знайти подібні випадки в будівельній індустрії чи у сфері місто-будівного регулювання. Наприклад, хоча деякі матеріали в будинках можуть бути шкідливими для людей, чи навіть смертельно небезпечними, вони використовуються, тому що є дешевшими або більш легкими в установці, ніж інші матеріали. Наші суспільства часто мовчки сприймають такі випадки, оскільки дешевше дозволити деяким людям померти. Як би там не було, доведений до крайності аргумент стає безглуздим. Хтось може заперечити, що нам не слід інвестувати в дослідження щодо лікування деяких

⁹ William Kevin Viscusi, “From Cash Crop to Cash Cow: How Tobacco Profits State Governments,” *Regulation* 20, no. 3 (1997): 27.

¹⁰ Hana Ross, “Critique of the Philip Morris Study of the Cost of Smoking in the Czech Republic,” *Nicotine & Tobacco Research* 6, no. 1 (2004): 181–89; Clive Bates, “Study Shows That Smoking Costs 13 Times More Than It Saves,” *British Medical Journal* 323, no. 7319 (2001): 1003.

¹¹ Dianne Feinstein, “Letter to Geoffrey Bible, Chief Executive Officer of Philip Morris Companies, Inc.,” in *Truth Tobacco Industry Documents* (University of California San Francisco, 2001).

хвороб, які непропорційно вбивають людей наприкінці їхнього продуктивного віку. Цей метод оцінки рентабельності, очевидно, випускає з уваги чимало речей – наприклад, суспільство може визначити види витрат, які воно готове взяти на себе, і далеко не очевидно, що ми повинні віддати перевагу витратам на охорону здоров'я перед витратами, пов'язаними із тим, щоб люди жили довше та здоровіше, наприклад, такими як виплати із соціального страхування.

Але ці випадки мають нагадувати нам про одне – ми дійсно визначаємо ціну людського життя. Незважаючи на те, що гідність може бути основною рисою наших сучасних ліберальних демократій, факт залишається фактом: ми встановлюємо ціну на життя людей. Це можна спостерігати в усіх сферах суспільства, і різним людям приписують різну цінність залежно від виду діяльності, якою вони займаються. Це звичайна практика. Короткого огляду літератури достатньо, щоб побачити, як цінність статистичного життя (Value of a Statistical Life – VLS¹²) відрізняється, коли ми використовуємо різні критерії, такі як куріння, раса чи стать. Тому це не зовсім так, що людське життя “не допускає еквівалента.”

Таблиця 2. Різні цінності статистичного життя в різних дослідженнях

Рік дослідження та статті	VLS у доларах США
1997 – C. R. Scotton and L. O. Taylor. 2011. “Valuing Risk Reductions: Incorporating Risk Heterogeneity into a Revealed Preference Framework.” <i>Resource and Energy Economics</i> 33, no. 2: 381–397.	\$8.04M
2002 – J. D. Leeth and J. Ruser. 2003. “Compensating Wage Differentials for Fatal and Nonfatal Injury Risks by Gender and Race.” <i>Journal of Risk and Uncertainty</i> 27, no. 3: 257–277.	\$8.90M
1998 – M. F. Evans and G. Schaur. 2010. “A Quantile Estimation Approach to Identify Income and Age Variation in the Value of a Statistical Life.” <i>Journal of Environmental Economics and Management</i> 59, no. 3: 260–270.	\$9.85M
2000 – W. K. Viscusi and J. Hersch. 2008. “The Mortality Cost to Smokers.” <i>Journal of Health Economics</i> 27, no. 4: 943–958.	\$9.86M
1997 – W. K. Viscusi. 2003. “Racial Differences in Labor Market Values of a Statistical Life.” <i>Journal of Risk and Uncertainty</i> 27, no. 3: 239–256.	\$21.65M
1997 – T. J. Kniesner, W. K. Viscusi, and J. P. Ziliak. 2006. “Life-Cycle Consumption and the Age-Adjusted Value of Life.” <i>Contributions to Economic Analysis and Policy</i> 5, no. 1: 1–34.	\$36.17M

¹² Цінність статистичного життя – це не ціна, яку дана особа заплатила б, щоб уникнути смерті, і не фактична цінність людського життя, а скоріше оцінка готовності платити за незначне зниження ризиків смертності.

Хтось може вважати цю тенденцію вельми проблематичною, але не варто. Уряди, суди та бізнес регулярно визначають ціну людських життів і при цьому розглядають їх як засіб. Оцінювання життя є важливою частиною прийняття суспільно-значущих рішень сьогодні, оскільки утилітарні міркування наразі посідають чільне місце в публічній сфері. Можна помітити ще один момент – люди самі по-різному оцінюють своє життя, принаймні імпліцитно. Це можна спостерігати, наприклад, у їхній готовності платити за зниження ризиків смертності.

Ми пам'ятаємо, що з кантіанською теорією гідності з'являються обов'язки перед іншими та перед собою. Куріння як таке можна розуміти як невиконання обов'язків перед самим собою, оскільки відомо, що воно може завдати шкоди. Те саме стосується людей, які працюють на роботах з імовірністю тривалого фізичного виснаження. Ці випадки можна вважати такими, що суперечать людській гідності, оскільки тут втрачається належна повага до самоцінності людини і може бути знівечена здатність до ухвалення довгострокових рішень. Якщо ми прагнемо підтримувати гідність, то важливим є прийняття законів у тих сферах, де гідність втрачається. Це було постійним аргументом нашої сучасності, хоча, як покажуть наступні розділи, цей підхід є також небезпечним.

III. Чотири теорії гідності – на основі цінності, честі, свободи волі та добробуту

Наведені приклади того, що уявляється скоординованим нападом на гідність у наших ринкових суспільствах, можна доповнити багатьма іншими. Нам не слід недооцінювати ступінь того, як, наприклад, ринок праці сьогодні зазіхає на людську гідність. Водночас, як стверджується у цьому розділі, ми маємо протистояти сучасному заклику до законодавчого врегулювання всього, що пов'язано з гідністю. Насправді, ми не повинні ухвалювати закони, щоб зберегти гідність людей. Ніколи. Таку пропозицію можна вважати радикальною, особливо якщо пам'ятати, наскільки гідність важлива для нашої сучасності, скажімо, через Загальну декларацію прав людини. Але ця пропозиція стає набагато менш екстремальною щойно ми зрозуміємо, що можна встановити різницю між різними концепціями гідності. На нашу думку, проблема полягає в тому, що ці концепції переплетені одна з одною, хоча вони приводять до різних політичних висновків. Дозвольте нам, без будь-яких претензій на ексклюзивність, виділити чотири теорії гідності – три з ідей Канта, четверту з поглядів Джебвірта.

(1) Теорія “цінності замість ціни:” згідно з Кантом, існує внутрішня невідчужувана незамінювана цінність, яка притаманна кожній людині в силу її моральної спроможності.¹³

(2) Теорія честі: як каже Кант, людина честі сприйматиме свою незалежність і самооцінку як такі, що є вищими за будь-яку ціну, так що вони не можуть бути відчужені

¹³ Jeremy Waldron, *Dignity, Ranks, and Rights* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 24; Ronald Dworkin, *Is Democracy Possible Here?* (Princeton: Princeton University Press, 2006), 9.

заради будь-яких матеріальних інтересів.¹⁴ Ця теорія йде ще від Аристотеля, для якого гідність стосувалася поваги до осіб високого рангу, а також відповідних обов'язків цих осіб.¹⁵

(3) Теорія свободи волі: як стверджує Кант, люди володіють гідністю, заснованою на їхній здатності до свободи волі, і тому їх слід розглядати як самоціль, а не як засіб. Така гідність означає, що ми повинні підтримувати сильні негативні обов'язки, такі як “не вбий,” але не позитивні обов'язки, такі як обов'язки добробуту.¹⁶

(4) Теорія добробуту: гідність, як говорить Джевїрт, є “різновидом внутрішньої цінності, яка рівною мірою належить усім людям як таким і утворена певними внутрішньо цінними аспектами буття людини.”¹⁷ З цієї гідності, у свою чергу, ми можемо вивести не лише негативні свободи, але й обов'язки щодо добробуту інших, які всі люди та держава повинні однаково визнавати та підтримувати.¹⁸

Три перші теорії можна знайти в роботах Канта, і тому їх не можна розуміти як ворожі одна до одної. Однак третя, на нашу думку, є найцікавішою. Урешті-решт, інші теорії не повністю задовільні з точки зору розуміння зв'язку між правом і гідністю.

Перша теорія, “цінності замість ціни,” суперечить законодавчій діяльності як такій. Має бути певна договірна цінність для людського життя, без якої ми просто не могли б ухвалювати закони. У сфері містобудівного регулювання, наприклад, ми завжди повинні враховувати можливість зовнішніх чинників, деякі з яких можуть бути убивчими, скажімо, для промислового обладнання. Як було встановлено у справі “*Powell v. Fall*” (5 Q. B. 597 (1880)), “Якщо особа використовує небезпечну машину, то вона повинна відшкодувати завдану цією машиною шкоду – це буде справедливо і розумно; якщо прибуток, який вона отримує завдяки використанню машини, не покриє збитків, це є шкідливим для громадськості та має бути заборонено.” Іншими словами, попри те, що ми можемо хотіти мінімізувати кількість нещасних випадків, законодавцю доведеться звернути особливу увагу на незначні нещасні випадки. Як пояснює Девід Фрідман, це будуть нещасні випадки, витрати на запобігання яких будуть більшими, ніж вони того варті.¹⁹ Щоб ухвалити таке рішення, ми повинні мати можливість встановити

¹⁴ Elizabeth Anderson, “Emotions in Kant’s Later Moral Philosophy: Honor and the Phenomenology of Moral Value,” in *Kant’s Ethics of Virtue*, edited by Monika Betzler (New York: de Gruyter, 2008), 123–46.

¹⁵ Andrea Sangiovanni, *Humanity Without Dignity: Moral Equality, Respect, and Human Rights* (Cambridge: Harvard University Press, 2017), 16.

¹⁶ Mark D. White, “Dignity,” in *Handbook of Economics and Ethics*, edited by Jan Peil and Irene van Staveren (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2009), 84f.

¹⁷ Alan Gewirth, “Human Dignity as the Basis of Rights,” in *The Constitution of Rights: Human Dignity and American Values*, ed. Michael J. Meyer and W. A. Parent (Ithaca: Cornell University Press, 1992), 12.

¹⁸ Mark A. Lutz, “Human Dignity,” in *Encyclopedia of Political Economy*, ed. Phillip Anthony O’Hara (London: Routledge, 1999), 471f.

¹⁹ David Friedman, *Law’s Order* (Princeton: Princeton University Press, 2000), 197f.

цінність життя людей. Те саме підходить і для бюджетних міркувань – наприклад, чи варто лікарні купувати новий і дорогий пристрій, який може врятувати дуже обмежену кількість життів. Теорія “цінності замість ціни” не дозволяє нам цього зробити, і, відповідно, вона є занадто філософською теорією, щоб законодавці чи юристи могли використовувати її у своїй повсякденній практиці.

Друга теорія, універсалізуюча теорія честі, якою б привабливою вона не була, не в змозі охопити реальність багатьох людей, особливо тих, які є більш знедоленими. Ринок праці часто вимагає від працівників відмовитися від самооцінки в обмін на винагороду. Їм, наприклад, можна заборонити ходити до туалету, оскільки вони мають безперервно працювати тривалий час, або наказати мочитися, як спортсменам, або попросити одягатись якимось незвично. Те, що люди погоджуються на такі умови, не обов'язково слід розуміти як щось негідне, оскільки це може бути важливим для годування їхніх сімей. І для роботодавців не завжди є негідним вимагати таких речей. Відповідно, ця теорія незадовільна хоча б тому, що вона не може бути використана в сучасному ринковому суспільстві. Честь є моральним ідеалом, і вона не підходить на роль конститутивного принципу права. Вона також не може охопити проблеми, пов'язані з розумінням певною людиною того, що є хорошим життям, особливо для незаможних людей, які можуть поставити прожиток вище своєї честі.

Третя, цікавіша для нашої статті, кантівська теорія свободи волі тісно пов'язана з версією його категоричного імперативу, який звучить так: “Вчиняй так, щоб ти завжди в один і той самий час ставився до людства і в своїй особі, і в особі іншого, як до мети, і ніколи просто як до засобу.”²⁰ Свобода волі, яка є здатністю до самовизначення чи автономії, означає, що люди мають право діяти без втручання чи примушування, і тому така теорія збігається з класичним лібералізмом у частині захисту більш скромної, якщо не мінімальної, ролі держави. Звичайно, різні прочитання Канта можуть привести до різних теорій. Це може потягти за собою, наприклад, надання більшої ролі державі, що й зробив Джевірт. Але традиційне тлумачення Канта полягає в тому, що саме негативні, а не позитивні обов'язки походять від гідності.

Ключова передумова, свобода волі, має читатись у зв'язку з “позитивною” концепцією свободи, яку захищав Кант, – не плутати з подібним поняттям, висунутим Ісаєю Берліном. Цією концепцією свободи Кант нагадує нам, що люди повинні жити за правилами, які належать їм. “Чим же ще, – писав Кант, – може бути свобода волі, як не автономією, тобто властивістю волі бути законом для себе?”²¹ Таким чином, Кант розумів волю як “у кожній дії бути законом для себе,” що передбачало зазначений вище категоричний імператив.

З такої передумови Кант виводив права людини, а також міжособистісні й особисті обов'язки. Однак тут легко забути про основну інтуїцію, що лежить в основі гідності, – раціональні люди мають бути законодавцями самі собі. Їхня раціональність повинна

²⁰ Kant, *Grounding for the Metaphysic of Morals*, 36.

²¹ *Ibid*, 49.

привести їх до підкорення себе моральним законам, принаймні так стверджує Кант. Але у межах такого розуміння моралі люди самі повинні дотримуватися своїх ендогенних уподобань і цінностей. “Якщо звести до головного, – сказав Тімоті Рот про кантівську ідею, – то індивіди мають бути вільні у досягненні своїх цілей – якими б вони не були – з урахуванням обмежень, накладених з боку поваги до прав і справедливих або неупереджених інституцій.”²² Отже, надання людям свободи переслідувати свої власні цілі та цінності є вимогою такого розуміння людської гідності. Ми повернемося до цієї ідеї свободи волі в наступному розділі, щоб дослідити її наслідки.

Як було зазначено раніше, четверта теорія – теорія Джейвірта – може бути кантіанською за задумом, але не за виконанням.²³ Ця теорія також бере свободу волі людини як вихідну точку, тому права випливають з гідності, адже люди мають здатність до самовизначення. Але, як правило, вона більш зосереджена на позитивних зобов'язаннях як особи, так і держави, щодо добробуту всіх інших. Саме така теорія зараз поживає більшість дискусій навколо гідності та прав людини.

Зокрема, ст. 23.1 Загальної декларації прав людини, а також ст. 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права визнають “право на працю,” яке включає, серед іншого, право людей визначитися, чи хочуть вони працювати, де вони хочуть працювати та право вступити до профспілки. Стаття 24, крім того, передбачає “право на відпочинок і дозвілля” на підставі людської гідності. На думку деяких вчених, скажімо, Марка Лутца²⁴ або Девіда Еллермана,²⁵ така теорія також використовується, аби піддати сумніву моральність сучасної системи праці, оскільки праця нібито використовується як засіб для капіталу.²⁶ Вона також використовується для критики економіки добробуту та раціональної економічної людини, які в теорії характеризуються інструментальністю.

Політики зазвичай дотримуються цієї четвертої теорії гідності, щоб формувати або змінювати наші сучасні суспільства. Зараз ми часто припускаємо, що дотримання людської гідності включає позитивні обов'язки не лише з боку держави, а й з боку окремих індивідів. Наприклад, відповідно до Міжнародного пакта про економічні, соціальні та культурні права люди мають колективний позитивний обов'язок допомагати іншим членам свого суспільства в забезпеченні можливостей роботи. Отже, ми знаходимося досить далеко від кантівської теорії свободи волі. Зараз вважається, що для належної поваги до інших ми повинні їм допомагати. Але еквівалентність між повагою та допомогою, на нашу думку, є небезпечною з юридичної точки зору.

²² Timothy Roth, *The Ethics and the Economics of the Minimalist Government* (Cheltenham: Edward Elgar, 2002), 74.

²³ White, “Dignity,” 85.

²⁴ Lutz, “Human Dignity.”

²⁵ David Ellerman, *The Democratic Worker-Owned Firm* (Boston: Unwin Hyman, 1990).

²⁶ На противагу цьому див.: Mark D. White, “Social Law and Economics and the Quest for Dignity and Rights,” in *The Elgar Companion to Social Economics*, ed. John Davis and Wilfred Dolfsma (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2008), 575–94.

Хоча ми можемо погодитися, що повага є моральною вимогою, набагато менш зрозуміло те, що ми повинні також пропонувати іншим допомогу. Фактично, закони та конституції якомога більше прагнуть визнати цінність гідності, однак набагато менше вони схильні визнавати обов'язок допомоги. Зокрема, Палата лордів постановила, що “якщо особа не зробила нічого, щоб установити будь-які стосунки з іншою особою, яка перебуває в скрутному становищі, або з її майном, проста випадкова близькість не вимагає від неї допомоги цій особі. Це може бути моральний обов'язок допомогти, але робити це юридичним обов'язком непрактично” (Home Office v. Dorset Yacht Co., [1970] AC 1004, [1970] UKHL 2). Таким чином, зміна значення гідності може бути способом запровадити певні позитивні обов'язки у праві, які інакше не визнавалися б. Проблема полягає в тому, що, роблячи це, ми сприяємо занепаду концепції свободи волі у праві.

IV. Позаяк гідність є автономією, вона не може бути принципом права

Тепер, коли ми встановили різницю між чотирма розуміннями гідності, ми повинні пояснити, наскільки радикальною насправді є кантівська теорія свободи волі та як вона може привести нас до антиномічної філософії права. Ми стверджуємо, що раціональні люди повинні бути самі для себе законодавцями не лише метафорично. Сфера законодавчої діяльності повинна бути обмежена з точки зору гідності. У такому разі цей розділ не співпадає з точкою зору Джеремі Волдрона,²⁷ який зробив гідність “принципом права.” Оскільки гідність є автономією,²⁸ вона не може бути принципом права. Це скоріше принцип стримування права. Дійсно, визначення гідності, наведене Кантом в “Основах метафізики звичаїв,” слід читати у зв'язку з провокаційним уривком “Про рабську покірність” у “Метафізиці звичаїв.” У цьому розділі Кант наводить наступні приклади нашого “обов'язку щодо людської гідності всередині нас:”

Не будьте нічийим лакеєм. – Не дозволяйте іншим безкарно посягати на ваші права. – Не беріть на себе боргових зобов'язань, яких ви не можете повністю забезпечити. < ... > – Стати на коліна або впасти на землю, навіть щоб показати свою пошану небесним об'єктам, суперечить людській гідності, так само як і звернення до їх зображень; адже тоді ви скоряєтесь не *ідеалу*, наданому вам вашим власним розумом, а *ідолу*, якого ви самі створили.²⁹

Перший рядок особливо цікавий. Він показує, що автономія, яка знаходиться в основі людської гідності, забезпечує людей правами. Оскільки люди є автономними, їхня позиція стосовно будь-якої системи права має ґрунтуватися на їхніх невід'ємних правах. Вони не повинні бути нічийими лакеями, а також не повинні схилитися чи ставати на

²⁷ Jeremy Waldron, *Dignity, Ranks, and Rights* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 13ff.

²⁸ Див.: Ruth Macklin, “Dignity Is a Useless Concept,” *British Medical Journal* 327, no. 7429 (2003): 1419–20.

²⁹ Immanuel Kant, *The Metaphysics of Morals. In Practical Philosophy*, trans. Mary J. Gregor (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 558f.

коліна перед іншими. Повноваження законодавця ухвалювати закони часто несумісні з цією ідеєю самовизначення.

Тут ми спираємося на теорію Канта, а не просто повторюємо її. Проте інтуїція все одно залишається кантіанською: “Схильня перед людиною в будь-якому випадку здається негідним людини.”³⁰ Таким чином, серйозне ставлення до ідеї гідності в праві може вказувати на певне звільнення індивідуальної здатності до суджень. Як зазначив Кант, на протипагу “схильності до рабської покорі,” яку ми можемо знайти в людях, поняття гідності має вести нас до певної антиномічної правової філософії.

Антиноміанізм, від грецького *anti* і *nomos*, що означає “проти закону,” є формою індивідуалістичного анархізму, який ставить людей над законом. Спочатку це була теологічна доктрина, принизливо названа так за її відмову від вимоги підкорення Закону Мойсея. Однак тепер у філософії права антиноміанізм є теорією, згідно з якою ніхто не повинен підкорятися жодному набору правил, з якими він не погоджується. Такий погляд зазвичай протистоїть “легалізму,” який надмірно наголошує на вимозі дотримання букви закону.

У християнській теології легалізм і антиноміанізм звинувачувались у надмірному дотриманні Мойсеевого закону й у беззаконні відповідно. Дві відомі антиномічні дискусії визначили останню точку зору – одна у Віттенберзі в 1538 році, яка протиставляла Мартіна Лютера Йоганнесу Агріколі, і друга рівно через століття в колонії Массачусетської затоки, яка призвела до вигнання Енн Хатчінсон з Бостона. Обидва інциденти було спровоковано християнами, які вірили, що моральні закони не є неодмінно обов'язковими.

Для Агріколі з Айслебена, наприклад, спасіння мало бути досягнуто через віру, а не через дотримання закону. Як сказав Святий Павло: “А всі ті, хто на діла Закону покладається, вони під прокляттям.” (Галатам 3:10), і “Закон же прийшов, щоб збільшився переступ” (Римлянам 5:20).³¹ Лютер засуджував антиномічне читання Святого Письма, хоча його власні погляди також підтримували ідеал самоврядування, який відстоювали антиноміаністи. “Таким чином, ви є своєю власною Біблією, своїм власним учителем, своїм власним богословом і своїм власним проповідником,” – писав Лютер.³² “Тільки керуйся цим, і ти будеш мудріший і освіченіший за всю майстерність і за всі книжки законників.” Протестантська доктрина виправдання лише через віру, *sola fide*, також була звинувачена разом з антиноміанізмом у її ворожості до Закону та в непокорі до довільних моральних правил.

Окрім цих теологічних суперечок, антиноміанізм тепер є також світською теорією, яку популяризували, наприклад, Джордж Орвелл чи Ерік Гобсбаум. Останній писав, що двадцяте століття було втіленням “антиноміанічного повстання.”³³ На питання “чи

³⁰ Ibid, 559.

³¹ Див. також: Jeremy Waldron, “Dead to the Law: Paul’s Antinomianism,” *Cardozo Law Review* 28, no. 1 (2006): 301–32.

³² Martin Luther, *Works*, Vol. 21 (St. Louis: Concordia Publishing, 1958), 236f.

³³ Eric Hobsbawm, *Age of Extremes: The Short Twentieth Century* (London: Abacus, 1995), 16.

слід дотримуватися закону?” антиноміанізм твердо відповідає “ні.” Ніколи не слід підкорятися нічому, крім власної совісті. Антиноміаністи вірять у виправданість будь-якої відповідності закону, однак будь-яка відповідність повинна бути вмотивована індивідуальними міркуваннями, а не авторитетом закону. Хоча антиноміаністи часто дотримуються закону, проте вважають, що вони є принципово вільними від нього. Нікого не можна змушувати підкорятися будь-якому закону. Це справа особистої совісті. Таким чином, антиноміанізм кидає виклик латинському висловлюванню *“omnes legum servi sumus ut liberi esse possimus,”* тобто “ми всі є слугами законів, аби бути вільними.” Згідно з антиноміанізмом, свобода передує законіві та витісняє його, і з цієї причини вона ніколи не може бути визначена юридичною правильністю.

Кантівська теорія гідності як автономії співзвучна з цією філософією права. “Але той, хто робить себе хробаком, – сказав Кант, – не може потім скаржитися, коли люди наступують на нього.”³⁴ Суть як теорії Канта, так і антиноміанізму полягає в тому, що ніколи не слід перетворювати себе на простого слугу. Кожен має залишатися законодавцем самому собі та дотримуватися законів інших лише в тій мірі, в якій він може виправдати ці закони перед самим собою. Таким чином, гідність є питанням самовизначення. Щоб належним чином поважати себе, слід керуватися своєю совістю, а не сліпо виконувати заповіді інших. У певному сенсі ця теорія гідності також є закликком вірити у відповідальність людей за керування власними життями.

Чим менше держава заважає промисловості, – сказав Верховний суд штату Мен (*Opinion of the Justices*, 59 Me. 598 (1871)), – чим менше вона керує й обирає шляхи розвитку підприємства, тим краще. Немає більш безпечного правила, ніж залишити індивідам управління їхніми власними справами.

Люди краще за державу знають, як досягти своїх цілей. Хоча це не завжди буває так, оскільки, зрештою, деякі люди курять, поки не вб’ють себе, проте загалом це хороший принцип для права – як з точки зору самовизначення, так і з огляду на мету ефективності. Зробити людей відповідальними за власні вчинки – це шлях до поваги їхньої гідності. Томас Хілл молодший стверджував, що для підтримки кантіанської гідності люди повинні мати можливість розвивати свою здатність діяти розумно та на основі розсудливості чи ефективності, а також здатність розвивати власні цілі. Тоді гідність стає етикою особистої відповідальності.³⁵ Антиноміанізм підтримує таку етику, оскільки вимагає від кожного бути власним законодавцем. У цьому разі закону не надається пошана, а питання про покору переформулюється в термінах мовчазної згоди.

Тоді процес дотримання правил регулюється індивідуальною раціональністю. Перевага полягає в тому, що люди несуть відповідальність за історію свого життя. Це другий принцип гідності, який Рональд Дворкін обговорює у своїй книзі “Чи можлива тут демократія?” – першим є принцип “цінність замість ціни.”

³⁴ Kant, *The Metaphysic of Morals*. In *Practical Philosophy*, 559.

³⁵ Thomas Jr. Hill, *Dignity and Practical Reason in Kant’s Moral Theory* (Ithaca: Cornell University Press, 1992).

Принцип особистої відповідальності полягає в тому, що кожна людина несе особливу відповідальність за досягнення успіху у власному житті, відповідальність, яка включає винесення власних суджень щодо того, який спосіб життя був би успішним для неї. Вона не повинна приймати того, що будь-хто інший має право диктувати їй ці особисті цінності або нав'язувати їх без її схвалення.³⁶

Іншими словами, люди несуть “суверенну відповідальність” за свою власну життєву історію, яка ніколи не може бути ані відібрана у них, ані передана будь-кому іншому. Стверджується, що підпорядковане життя є негідним.

Тим не менш, нічого з того, що було сказано вище, не означає, що ми повинні відкидати будь-яку законодавчу діяльність, яка йде від держави, або що ми маємо залишатися байдужими до становища інших. Існують інші важливі цінності, на яких побудовані наші суспільства, і тому ми повинні збалансувати наші зобов'язання щодо гідності, наприклад, із цінностями свободи, рівності й ефективності. Зокрема, ці цінності, швидше за все, змусять нас схвалити певну форму лібералізму заради свободи, певний ринковий інституційний дизайн заради ефективності Маршалла та певну державу добробуту заради рівності. Разом з цим ми стверджуємо, що гідність як така вказує на межі дії публічного права. Проте, як ми відзначали раніше, в останні десятиліття ми спостерігали протилежне. Постійне розширення сфери дії публічного права є проблемою, оскільки воно суперечить кантіанській позитивній свободі – люди повинні діяти відповідно до законів, які вони самі створили. Як зазначали Деніс Арнольд і Норман Боуї, діяти автономно, керуючись власним сумлінням, є демонстрацією нашої здатності діяти з гідністю.³⁷

Діяти з гідністю також означає відповідати за власні невдачі. Якщо хтось палить, це може призвести до ранньої смерті. Визнання таких невдач так само важливе, як і здатність визначення того, як людина хоче досягти успіху в житті. Як сказав Дворкін, американці часто “пишаються тим, що марширують у такт власного барабану, що не слідує нічому прикладу, що роблять це по-своєму.”³⁸ Багато хто зазнає невдачі, тобто не проживе найбільш повноцінного життя. Так, наше прагнення до рівності повинно підштовхувати нас до створення закладів соціального забезпечення, які можуть мати рівень, нижче якого нікому не потрібно буде спускатися. Проте гідність вимагає, щоб люди могли зазнати невдачі. Не підпорядковуватися іншим означає володіти своїми успіхами так само, як і своїми невдачами.

Тепер ми можемо зрозуміти, чому концепція гідності не може бути принципом права в цілому, всупереч тому, що стверджував Волдрон. Етика гідності, а саме використання власної здатності до самовизначення, свободи волі, якщо хочете, є етикою відповідальності. Люди самі відповідають за свій життєвий вибір. Вони несуть відпо-

³⁶ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?* 10.

³⁷ Denis G. Arnold and Norman E. Bowie, “Sweatshops and Respect for Persons,” *Business Ethics Quarterly* 13, no. 2 (2003): 223.

³⁸ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?* 18.

відальність за контракти, які вони укладають, або за кредити, які вони беруть. Католики можуть визнавати за Папою певну владу над своїми релігійними віруваннями, а громадяни можуть визнавати певні повноваження держави ухвалювати закони з деяких питань. Однак повноваження, надані в таких випадках, будуть лише епістемічними, як зазначив Дворкін,³⁹ або, можливо, заснованими на розсудливості. Люди залишаються самі собі господарями, а тому нікому не надають повноважень примушувати до поваги.

Ця теорія гідності, заснована на свободі волі, не може бути принципом права в цілому. Якщо ми дотримуємося цього, нам слід радше обмежити сферу публічного права, щоб надати людям більше можливостей для реалізації своєї автономії, скажімо, через приватне право. Звичайно, люди не можуть самі все вирішувати, тому все ж потрібні певні закони, хоча б мінімальна правова база. Наприклад, особа не може в односторонньому порядку вирішувати, чим вона володіє або чи можна вбивати людей. Інші важливі для наших суспільств цінності роблять ці акти вибору такими, що виходять за межі особистої відповідальності. Антиноміанізм – це не анархізм. Тим не менш, важливо розуміти, як слід використовувати концепцію гідності та в якому напрямку вона має спрямовувати наші інституції. Позаяк право примушує себе поважати, гідність не може бути принципом права, оскільки вона радше вимагає від людей бути власними суверенними законодавцями та писати власну історію.

V. Ліберальне суспільство має бути побудоване навколо теорії гідності, заснованої на свободі волі

Досить поширеним є включення в опитувальні листи щодо бюджету такого рядка, у якому б запитувалось, скільки грошей ми готові витратити, щоб врятувати певну групу людей, наприклад, курців, діабетиків або людей, які потребують діалізу. Легко побачити за цим проблему автономії в наших суспільствах. Джон Ст. Мілль, наприклад, нагадував нам, що “при класифікуванні населення країни не слід враховувати багатство людей. Вони є тим, заради чого багатство існує. Термін ‘багатство’ має на меті позначити бажані об’єкти, якими люди володіють, не включаючи їхню власну особистість, а на противагу їй.”⁴⁰ Іншими словами, згідно з Міллем, було б категоріальною помилкою приписувати цінність життю, оскільки цінність може вимірювати лише те, що належить людям. Тоді можна було б стверджувати разом із Джевїртом, що люди зобов’язані підтримувати тих, хто не має такого ж багатства, як вони. За умови, що право серйозно ставиться до такого ідеалу гідності, ми могли б надати належної юридичної форми деяким обов’язкам щодо забезпечення благополуччя інших. Ми захистили принципово інше розуміння гідності.

Найкращий спосіб відстояти гідність як свободу волі часто полягає не в ухваленні законів, а в тому, щоб дозволити людям бути господарями самим собі. “*Cessante ratione*

³⁹ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?* 19.

⁴⁰ John Stuart Mill, *Principles of Political Economy* (London: Longmans, Green and Co, 1936), 8.

legis cessat ipsa lex" ("Коли припиняється підстава закону, припиняється і сам закон"). Антиноміанізм – це індивідуалістичне розуміння цієї римської максими, для якого єдиними дійсними підставами для будь-якого закону є ті, які люди винайшли самі. Проте, на відміну від більшості анархістів, антиноміаністи не можуть пропагувати знищення держави. Оскільки правила прийнятні для більшості людей, вони будуть загалом виконуватися. Ми стверджували, що кантіанське розуміння такої філософії кидає виклик загальному дискурсу гідності. Гідність – філософське поняття. Воно починається з ідеї свободи волі, з якої потім випливає етика відповідальності.

З іншого боку, як ми можемо побачити, сучасне розуміння гідності, яке захищається Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, наголошує на позитивних обов'язках, наприклад, "допомагати людям мати свободу та добробут, коли вони не можуть досягти цього своїми власними зусиллями."⁴¹ Питання, чи є такі обов'язки важливими цілями для наших суспільств, залишається відкритим. Однак ми не повинні намагатися крадькома запровадити деякі обов'язки, штучно пов'язуючи їх із поняттям гідності. Хтось може вважати таку схему схвальною, але, ймовірно, це помилка. Урешті-решт, це послаблює як поняття гідності, що виправдовує надто багато обов'язків, які необхідно сприймати серйозно, так і самі ці обов'язки, які тепер мають загадкову історію обґрунтування, що пов'язує їх з гідністю.

Ніхто не допомагає гідності інших осіб, перешкоджаючи їм працювати на важкій, але чесній роботі. Як раз навпаки, це позбавляє їх здатності визначати своє розуміння хорошого життя та слідувати йому. Багато так званих проблем гідності краще розуміти як проблеми, скажімо, рівності чи справедливості. Можливо, це ознака нашого часу, що цінність гідності наразі використовується для їх обґрунтування останніх. Це поняття може бути більш популярним. Тим не менш, ми повинні бути обережними, особливо зараз, коли поняття гідності закріплено в багатьох конституціях і глобальних деклараціях. Звичайно, ми не хочемо жити у світі, повному зневаги до гідності. Але ми повинні брати на себе створення уявної зневаги.

Це правда, що деякі люди можуть робити неправильний вибір, скажімо, палити. Ми знаємо, що куріння може призвести до ранньої смерті та серйозних проблем зі здоров'ям, багато з яких значно погіршать якість життя людини, і, можливо, навіть поставлять під загрозу її здатність раціонально планувати майбутнє. Тим не менш, ми віримо, що позаяк концепція гідності веде нас до етики відповідальності, людям важливо визнавати свої невдачі. Принаймні, вони повинні мати можливість зазнавати невдач, тобто можливість намагатися виборювати своє хороше життя. Надмірне законотворення заради гідності може ускладнити це прагнення для деяких людей, наприклад, бідніших. Що стосується проблем дискримінації, нерівності чи експлуатації, їх слід вирішувати спираючись скоріше не на гідність, а на цінності рівності, неупередженості чи справедливості. Шлях, яким ми доходимо певного висновку, є важливим.

⁴¹ Alan Gewirth, "Human Rights and the Workplace," *American Journal of Industrial Medicine* 9 (1986): 33.

У підсумку, ми довели, що нам слід повернутися до теорії гідності, заснованій на свободі волі. Використовуючи антиномічне тлумачення теорії Канта, ми стверджуємо, що раціональні люди мають бути самі собі законодавцями. Це означає, що вони повинні діяти на основі законів, які самі створили. Сфера будь-якої законодавчої діяльності повинна бути відповідно обмежена з огляду на гідність. З іншого боку, ми також довели, що роль гідності в наших правових системах має бути зменшена. Гідність не може бути принципом права, оскільки є скоріше принципом відповідальності.

© О. Мелкевік, 2022

© Б. Мелкевік, 2022

Bibliography

- Anderson, Elizabeth. "Emotions in Kant's Later Moral Philosophy: Honor and the Phenomenology of Moral Value." In *Kant's Ethics of Virtue*, edited by Monika Betzler, 123–46. New York: de Gruyter, 2008.
- Arnold, Denis G., and Norman E. Bowie. "Sweatshops and Respect for Persons." *Business Ethics Quarterly* 13, no. 2 (2003): 221–42.
- Bates, Clive. "Study Shows That Smoking Costs 13 Times More Than It Saves." *British Medical Journal* 323, no. 7319 (2001): 1003.
- Campaign for Tobacco-Free Kids. *Immorality and Inaccuracy of the Death Benefit Argument*. Washington DC. www.tobaccofreekids.org.
- Dworkin, Ronald. *Is Democracy Possible Here?* Princeton: Princeton University Press, 2006.
- Ellerman, David. *The Democratic Worker-Owned Firm*. Boston: Unwin Hyman, 1990.
- Feinstein, Dianne. "Letter to Geoffrey Bible, Chief Executive Officer of Philip Morris Companies, Inc." In *Truth Tobacco Industry Documents*. University of California San Francisco, 2001.
- Friedman, David. *Law's Order*. Princeton: Princeton University Press, 2000.
- Gewirth, Alan. "Human Dignity as the Basis of Rights." In *The Constitution of Rights: Human Dignity and American Values*, edited by Michael J. Meyer and W. A. Parent. Ithaca: Cornell University Press, 1992.
- Gewirth, Alan. "Human Rights and the Workplace." *American Journal of Industrial Medicine* 9 (1986): 31–40.
- Hill, Thomas Jr. *Dignity and Practical Reason in Kant's Moral Theory*. Ithaca: Cornell University Press, 1992.
- Hobsbawm, Eric. *Age of Extremes: The Short Twentieth Century*. London: Abacus, 1995.
- Jensen, Michael, and William Meckling. "The Nature of Man." *Journal of Applied Corporate Finance* 7, no. 2 (1994): 4–19.
- Kant, Immanuel. *The Metaphysic of Morals*. In *Practical Philosophy*. Translated by Mary J. Gregor. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Kant, Immanuel. *Grounding for the Metaphysic of Morals*. Translated by James W. Elligton. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1993.

- Kmietowicz, Zosia. "Tobacco Company Claims That Smokers Help the Economy." *British Medical Journal* 323, no. 7305 (2001): 126.
- Luther, Martin. *Works*, Vol. 21. St. Louis: Concordia Publishing, 1958.
- Lutz, Mark A. "Human Dignity." In *Encyclopedia of Political Economy*, edited by Phillip Anthony O'Hara, 471–72. London: Routledge, 1999.
- Macklin, Ruth. "Dignity Is a Useless Concept." *British Medical Journal* 327, no. 7429 (2003): 1419–20.
- Mill, John Stuart. *Principles of Political Economy*. London: Longmans, Green and Co, 1936.
- Peacock, Amy, et al. "Global Statistics on Alcohol, Tobacco, and Illicit Drugs Use: 2017 Status Report." *Addiction* 113 (2018): 1905–26.
- Ross, Hana. "Critique of the Philip Morris Study of the Cost of Smoking in the Czech Republic." *Nicotine & Tobacco Research* 6, no. 1 (2004): 181–89.
- Roth, Timothy. *The Ethics and the Economics of the Minimalist Government*. Cheltenham: Edward Elgar, 2002.
- Sandel, Michael. *What Money Can't Buy*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2012.
- Sangiovanni, Andrea. *Humanity Without Dignity: Moral Equality, Respect, and Human Rights*. Cambridge: Harvard University Press, 2017.
- Sensen, Oliver. "Kant on Human Dignity Reconsidered." *Kant-Studien* 106, no. 1 (2015): 107–29.
- Viscusi, William Kevin. "From Cash Crop to Cash Cow: How Tobacco Profits State Governments." *Regulation* 20, no. 3 (1997): 27–32.
- Waldron, Jeremy. *Dignity, Ranks, and Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Waldron, Jeremy. "Dead to the Law: Paul's Antinomianism." *Cardozo Law Review* 28, no. 1 (2006): 301–32.
- White, Mark D. "Dignity." In *Handbook of Economics and Ethics*, edited by Jan Peil and Irene van Staveren, 84–90. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2009.
- White, Mark D. "Social Law and Economics and the Quest for Dignity and Rights." In *The Elgar Companion to Social Economics*, edited by John Davis and Wilfred Dolfsma, 575–94. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2008.

Осбйорн Мелкевік і Б'ярн Мелкевік. Дві концепції гідності: про занепад свободи волі у праві

Анотація. У цій статті досліджується радикальна зміна, яку ми можемо спостерігати в сучасному юридичному розумінні гідності. Те, що людину слід поважати заради неї самої, є наріжним каменем наших сучасних суспільств, що закріплене у наших законах і конституціях. Однак поняття гідності піддається принципово різним тлумаченням. Точніше, ми досліджуємо дві такі теорії гідності, а саме: "теорію гідності, засновану на свободі волі," яка асоціюється з Іммануїлом Кантом, і "теорію гідності, засновану на добробуті," яку нещодавно відстоював Алан Джевірт. Ми стверджуємо, що сучасний перехід від першої до другої теорії є проблематичним, по-перше, оскільки він є проявом занепаду свободи волі в наших правових системах, і, по-друге, тому що добробутна теорія гідності часто прирікає на поразку сама себе. У цій статті відповідно стверджується, що ми повинні повернутися до теорії свободи волі. Використовуючи антиномічне прочитання теорії Канта, ми стверджуємо, що раціональні люди мають бути самі собі законодавцями і що сфера законодавчої діяльності повинна бути обмежена міркуваннями гідності.

Ключові слова: гідність; свобода волі; добробут; автономія; Кант.

Осбйорн Мелкевик и Бьярн Мелкевик. Две концепции достоинства: об упадке свободы воли в праве

Аннотация. В этой статье исследуется радикальное изменение, которое мы можем наблюдать в современном юридическом понимании достоинства. То, что человека следует уважать ради него самого, является краеугольным камнем наших современных обществ, закрепленным в наших законах и конституциях. Однако понятие достоинства подвергается принципиально разным толкованиям. Точнее, мы исследуем две следующие теории достоинства, а именно: “теорию достоинства, основанную на свободе воли,” ассоциируемую с Иммануилом Кантом, и “теорию достоинства, основанную на благосостоянии,” недавно отстаиваемую Аланом Дживиртом. Мы утверждаем, что современный переход от первой ко второй теории проблематичен, во-первых, поскольку он является проявлением упадка свободы воли в наших правовых системах, и, во-вторых, потому что благополучная теория достоинства часто обрекает на поражение сама себя. В этой статье, соответственно, утверждается, что мы должны вернуться к теории свободы воли. Используя антиномическое прочтение теории Канта, мы утверждаем, что рациональные люди должны быть сами себе законодателями и что область законодательной деятельности должна быть ограничена соображениями достоинства.

Ключевые слова: достоинство; свобода воли; благосостояние; автономия; Кант.

Åsbjørn Melkevik and Bjarne Melkevik. Two Concepts of Dignity: On the Decay of Agency in Law

Abstract. This paper examines the radical shift we can observe in the modern legal understanding of dignity. That one should be respected for one’s own sake is a cornerstone of our modern societies, enshrined in our laws and constitutions. The idea of dignity, however, is subject to fundamentally different interpretations. More precisely, we examine two such theories of dignity – namely, the “agency theory of dignity,” associated with Immanuel Kant and based on people’s capacity for free will, and the “well-being theory of dignity,” recently championed by Alan Gewirth and regarding dignity a kind of intrinsic worth that belongs equally to all human beings as such. Kantian dignity means that we should endorse strong negative duties, but not positive duties, such as duties of welfare. From Gewirth’s one we can derive rights not only of negative freedom, but also duties of well-being toward others.

The modern shift from the former to the latter, we argue, is problematic, first, inasmuch as it is an expression of the decay of agency in our legal systems, and, second, because the well-being theory of dignity is often self-defeating, hurting the well-being of the worst-off and lowering total welfare in society. This paper accordingly maintains that we should go back to the agency theory of dignity.

Using an antinomian reading of Kant’s theory, we maintain that rational people are to be their own lawmaker and act from laws they themselves made, that the scope of legislative activity should be limited as a matter of dignity, and the role of dignity should be reduced in our laws. The main conclusion is that dignity cannot be a principle of law, as it is rather a principle of responsibility.

Keywords: dignity; agency; well-being; autonomy; Kant.

Одержано/Received 09.05.2022